

TVÁŘ NAŠÍ ZEMĚ – KRAJINA DOMOVA POČTVRTÉ

V pořadí čtvrtá konference tohoto názvu, poprvé konaná z podnětu Ivana Dejmala a Václava Havla roku 2001, proběhla letos po 3,5 letech v jediném dni. Intervaly se tedy protahují, délka se zkracuje. Nemusí to však nutně svědčit o tom, že se tvorba, ochrana a péče o krajinu stává okrajovým tématem. Snad spíše, že dokážeme (alespoň o něčem) jednat stručně a adresně. A to není málo. Ostatně posuďte sami...

Slavnostní zahájení 20. 10. 2008 – Senát PS ČR

Konference se měla konat už na jaře, ale vzhledem k nenadálému úmrtí Ivana Dejmala – inspirátora a hlavní duše všech dosavadních ročníků konference ji bylo nutno odložit o půl roku později. Zahájení bývalo zatím pokaždé jinde a vždy šlo o ne běžně přístupné a historicky i architektonicky významné prostory. Po Španělském sále, Míčovně, bývalém kostele Pražské křižovatky jsme se nyní sešli v jednacím sále Senátu PS ČR ve Valdštejnském paláci. Místa jednotlivých senátorů jsou zde označena jmenovkami a tak bylo svým způsobem symbolické,

do čí lavice si kdo z účastníků sedl. Konferenci předcházela na témž místě krátký vzpomínkový seminář o životě a díle Ivana Dejmala.

I vlastní zahájení konference, které provedl architekt **Ivan Plicka**, se do velké míry neslo v duchu jejího zakladatele. **Petr Pithart** prohlásil, že sice každý je nahraditelný, ale že tak výjimečně konzistentní osobu, jakou byl Ivan Dejmal z hlediska vztahu k přírodě, lidem, historii i Bohu, bude hledat ještě hodně dlouho.

Michal Horáček si vzpomněl na společnou návštěvu Barrandovských teras, kde Ivan Dejmal ocenil zejména

obrovský skleník jako symbol otevřenosti a vzdušnosti. Ocenil též činnost mladých lidí z Ligy ekologických aktivit v Toulcově dvoře, kteří v mnohém ze zásad Ivana Dejmala pokračují.

Náměstek ministra životního prostředí **František Pelc** se zmínil o dvou kontrastech – opouštění a zarůstání krajiny v marginálních oblastech a agresivní suburbanizaci v okolí měst v rozsahu až 50 km². Mluvil rovněž o principu předběžné opatrnosti při práci v kulturní krajině a o významu uplatňování zásad krajinné ekologie.

Petr Štěpánek ze Státního fondu životního prostředí hovořil o zodpověd-

nosti za vzhled krajiny, zvláště u těch, kdo se takovýchto akcí neúčastní, a o možnostech financování řady užitečných projektů z prostředků fondu.

David Borák z České komory architektů poukázal na stoupající zájem o krajinu městskou i venkovskou mezi architekty a na důležitost existence autorizace oboru zahradní a krajinná tvorba.

Ministryně **Džamila Stehlíková** zdůraznila Dejmalovu zásluhu na prosazení limitů těžby hnědého uhlí v severních Čechách a jeho občanskou statečnost, upřímnost a pokoru.

Architekt **Ivan Plicka** oznámil, že Společnost pro krajinu schválila udělování Ceny Ivana Dejmalu za nejvýznamnější počín v práci pro krajinu počínaje rokem 2009. Cena se bude udělovat třem laureátům vždy 17. října. Udělování zahájí její vítěz vysazením jednoho stromu na jím vybraném místě a bude pokračovat neformální oslavou.

Ivanova manželka **Kateřina Dejmalová** doporučila všem účastníkům nově vydaný sborník článků, úvah a poznámek Ivana Dejmalu.

Na konferenci se kromě této knihy objevila mj. i další výpravná publikace, kniha známého fotografa **Dana Bárty**, na kterou sám autor v závěru prvního večera upozornil. Jmenuje se Český svět a jedná se o knihu textů i fotografií krajiny a sídel z let 1945–1989 v konfrontaci s komentáři a texty současnými. Pozváním na číši vína skončil úvodní den konference.

Vlastní konference 21. 10. 2008 – Průhonice

Slunný den pozdního babího léta uvítal účastníky v tradičním místě konání Tváře země – v průhonickém konferenčním centru. Konferenci zahájil vedle starosty Průhonic (stručná informace o městě a jeho aktuálních problémech) i ředitel zdejšího Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví **Ivo Tábor**, jehož činnost je zejména v posledních letech v souvislosti s Evropskou

úmluvou o krajině silněji zaměřena na různé aspekty vývoje a tvorby kulturní krajiny.

Garant prvního panelu „Příroda a krajina“ **Václav Petříček** jej zahájil vlastním referátem „Reprízy a premiéry na české krajinné scéně“. Citoval ze začátku vzletně až poetické fráze o nutnosti péče o přírodní krásy lesů, luk a polí z 1. zákona o státní ochraně přírody č. 40/1956 Sb. a z Ústavy ČSSR z roku 1960, které na svou dobu zněly velmi pokrokově, problémem však byla jejich realizovatelnost. Mluvil rovněž o povodních a erozi jakožto přirozeném a prospěšném jevu v přírodní krajině, které je však u nás minimum. Vzpomenul na tradiční příbramské konference koncem 90. let, které se do velké míry věnovaly hodnocení krajinných programů MŽP, jež se za dobu svého působení již viditelně pozitivně projeví v podobě i udržitelnosti naší krajiny. Zmínil rovněž aktuální problémy současné krajinné tvorby jakými jsou masivní výstavba dálnic, jakožto výrazná bariéra ekologické stability, rostoucí počet golfových hřišť, pozitiva i negativa spojená s obnovitelnými zdroji energie (větrné elektrárny, pěstování energetických plodin, fotovoltaika apod.).

Další příspěvek kolektivu autorů Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích – **Evy Semančkové, Veroniky Holcové, Zuzany Dvořákové-Liškové a Josefa Fanty** – byl nazván „Krajina jako Popelka v politických

dokumentech ČR“. Rozebíral stav zohlednění a zapracování jednotlivých aktuálních problémů krajiny (např. degradace jejích složek, krajinné funkce a služby, zábor volné krajiny či marginalizace zemědělské půdy a venkova, fragmentace krajiny aj.) ve stávajících platných politických dokumentech, jejich závěrech, případně v navazujících dotačních titulech. Třemi až nula body bylo hodnoceno celkem 12 následujících platných dokumentů:

1. Strategie udržitelného rozvoje
2. Strategie hospodářského růstu
3. Strategie regionálního rozvoje
4. Národní rozvojový plán
5. Národní strategický referenční rámec
6. Národní strategický plán rozvoje venkova
7. Strategie ochrany biologické rozmanitosti
8. Státní politika životního prostředí
9. Program rozvoje venkova
10. Politika územního rozvoje
11. Operační program životního prostředí
12. Státní program ochrany přírody

V hodnocení se konstatuje, že pouze dokumenty 7 a 8 zmíněné problémy uvádějí a řeší (cca z 90%). Dle autorů nejméně řeší problémy dokument 10. (PÚR), který je sice zmiňuje na úrovni vizí, ale na úrovni rozvojových os a oblastí je dále nerozpracovává. V závěrech se mj. uvádí, že „...součinnost útvarů státní správy v záležitostech práce s krajinou je nedostatečná, ko-

Foto © Igor Kyselka

ordinace rezortních zájmů je na nízké úrovni, rezortní záměry ve vztahu ke krajině jsou mnohdy protichůdné“. Jako příklad řešení se uvádí hierarchické plánování ve většině germánských zemí, které definuje strategické (dlouhodobé), taktické (střednědobé) a operativní (krátkodobé) úkoly. Uvedená hodnocení a závěry (ač nemusí být zcela objektivní a ač jejich autoři možná plně nepochopili poslání jednotlivých dokumentů) si zasluhují širší diskusi a reflexi těchto dokumentů.

Věra Kučová ve svém příspěvku provedla bilanci ochrany historické kulturní krajiny v České republice. Tu je možno stavět zejména na pojmu krajinná památková zóna z památkového zákona č. 120/1987 Sb. a do velké míry i ze zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., podle kterých lze využít pojetí chráněné krajinné oblasti jako harmonicky utvářené krajiny včetně ochrany historického osídlení a do jisté míry i pojmu významný krajinný prvek, kam mohou být zahrnuty také zahrady, parky, polní meze apod. Přestože v roce 1990 přistoupila ČSFR k Úmluvě o ochraně přírodního a kulturního dědictví, došlo v téže roce k rozdělení ochrany přírody a památkové péče pod dva odlišně koncipované a nekoordinované rezorty. Od té doby se mezi nimi rozvíjí možná zbytečná rivalita a nevráživost. Přestože v roce 2005 přijala ČR do své legislativy Evropskou úmluvu o krajině, její implementace stále ještě není dostatečná. Zákonné pojmy jako krajinný ráz či krajinná památková zóna stále postrádají navazující vyhlášky či závazné metodiky. Autorka dále provedla stručný přehled 19 vyhlášených krajinných památkových zón, k nimž lze přičíst i desítky dalších, na vyhlášení čekajících. Většinou se jedná o komponované kulturní krajiny či krajiny významných bitev, ale chybí kategorie „organicky vyvinutých krajin reliktních i kontinuálních“, což jsou v zahraničí např. vinařské, rýžové, terasované či jinak zajímavé zemědělské kulturní krajiny, případně také staré těžební či industriální krajiny, které by se v ČR jistě také našly. Autorka několik takových dochovaných, většinou odlehlých venkovských oblastí nabízí. Spolupráce obou rezortů

je v budoucnu velmi žádoucí např. při formulaci hodnot krajiny a krajinného rázu v přírodních parcích.

Kolektiv autorů **J. Seják, P. Cudlín, I. Dejmál, V. Petříček, J. Pokorný, M. Prokopová a R. Burešová** vyhodnotili minulé i současné snahy o ocenění služeb ekosystémů a ochrany přírody v ČR. Zatímco ekonomické funkce přírody (zásobárna přírodních zdrojů či asimilace) peněžně oceňovány jsou, ekologické funkce nikoliv. Autoři provedli přehled poměrně složitých výpočtů finančního vyjádření těchto funkcí, které tak činí 1,8 násobek celého světového ročního HDP a dovedli z toho nutnost vrátit kompetence v územním plánování do rezortu životního prostředí. Diskuse se pak rozvinula kolem zajímavého (ne však zcela relevantního) dotazu z publika „proč tedy v případě takových ročních hodnot ekosystémů se nevěnujeme jen jim a neopustíme proti tomu

neefektivní zemědělskou a průmyslovou výrobu“.

Peter Mackovčín a Petr Slavík upozornili na připravované dílo garantované VÚKOZ Průhonice – Atlas krajiny ČR rozdělený do 9 základních kapitol a komplexně mapující přírodní, kulturní, historické, stresové, environmentální i rozvojové charakteristiky krajiny ČR. Bude obsahovat 87 map od více než 50 specialistů. Postupně je vydávána edice Chráněná území ČR o celkem 13 svazcích po jednotlivých krajích (Plzeňský a Karlovarský jsou dohromady), které obsahují popisy všech velko- i maloplošných zvláště chráněných území, jakož i četné letecké snímky a fotografie.

Odpolední panel „Člověk a krajina“ zahájil **Miroslav Lapka** úvahou „Krajina v roce devatenáct“. Číslo devatenáct znamená počet let od sametové revoluce. Z období komunismu

Foto © Igor Kyselka

jsme zdělili velkoplošnou zemědělskou krajinu. V průběhu transformace zemědělství se sice nepotvrdily vize o jeho totálním propadu, ale současně jen málo původních hospodářů si vzalo zpět své pozemky. Devadesát procent obhospodařované zemědělské půdy je pronajatých družstvům či akciovým společnostem. Autor definuje pojem petosféra – tedy, že hlavní hodnotou krajiny již dnes není zemědělství a lesní hospodářství, ale Příroda, Estetika a Turistika (PET) a podle toho se bude její struktura v nadcházejících letech měnit. V závěru autor cituje britského historika Maitlanda, který krajinu přirovnává ke kouzelnému palimpsestu, tedy pergamenu, který se časem přemaže. Záleží na nás, co ze současných nánosů nesmazat.

Důsledkům suburbanizace a tzv. sídelní kaše se věnoval architekt **Pa-vel Hnilička**. Dnes žije ve městech a předměstích 80–90% světové populace a tento trend neustále stoupá. Současná řídká zástavba suburbií je částečně důsledkem pokrokového hnutí zahradních měst z počátku století založeného britským poslancem E. Howardem. Problematická architektura, inspirovaná různými ne-sourodými cizími zdroji a schovaná za vysokými ploty a zdmi, má daleko do kvality vilových čtvrtí z první republiky. Navíc se současní obyvatelé o kvalitu okolního prostředí příliš nezajímají, neboť ještě v nedávné minulosti to bylo zbytečné i nebezpečné. Závěrem autor doporučil co se sídelní kaší – zahušťovat (zástavbu) a míchat (funkce).

Do další dosti volné, ale inspirativní úvahy, tentokrát o venkově, se pustil **Michal Pospíšil**. Krajina se od roku 1989 významně změnila a podléhá ekonomickým tlakům. Měšťáci jezdí často na venkov, venkované do měst, každý za jiným cílem. Rozdíl je čím

dál tím víc smazávají. Původní venkov je ale přece jen méně anonymní. Na řešení problémů je nutno hledat vždy jen lokální odpovědi. Obecně, všude platné řešení neexistuje.

Referát **Ivana Bičika** se spíše soustředil na fakta. V ČR existuje 13 300 katastrálních území. O jejich vývoji nám podává poměrně přesný obraz mapování počínaje prvním josefínským v poslední čtvrtině 18. století. Krajina se začala měnit již v důsledku první pozemkové reformy za první republiky a poté hlavně vysídlováním a zanikáním sídel v pohraničí po odsunu Němců a následnou kolektivizací. V současné době významně ubývá zemědělské půdy v důsledku jejího spontánního zarůstání či cíleného zalesňování, zvláště v marginálních oblastech, dále díky dopravním stavbám a suburbanizaci. Na zbytku ZPF se rozšiřují technické a energetické plochy a podobu venkovských oblastí v podstatě diktují potřeby městského obyvatelstva.

Závěrečný diskusní panel „Společenský a politický kontext“ moderoval **Jiří Plos** a účastnili se jej vybraní politici i odborníci. Uvádím zde nejzajímavější myšlenky:

- Politici všech hierarchických úrovní nesou za stav krajiny velkou zodpovědnost. Jejich rozhodnutí však často postrádají konkrétní územně identifikovatelné dopady a někdy i dostatečnou odbornost.
- Lze dohledat zodpovědnost v jednotlivých rezortech za dílčí složky krajiny, ale obtížně za stav krajiny jako celek.
- Spolupráce a komunikace mezi investory, úřady a veřejností dosud příliš nefunguje. Je zde malá ochota ke kompromisům. Veřejnost se o záměrech dozvídá příliš pozdě, kdy je změna řešení již obtížná.

- Venkov má svou stavební i sociální identitu odlišnou od města a bylo by škoda ji ztratit.
- Komplexní pozemkové úpravy jsou finálním nástrojem pro řešení podoby zemědělské krajiny. Závisí na kvalitě územního plánu, který má pro tyto úpravy vytvářet krajině zadání a prostorový rámeček.

Architekt **Martin Stránský** poukázal na pomalou a nedůslednou implementaci Evropské úmluvy o krajině a seznámil účastníky s peticí „Dvanáctero kulturní krajiny“, s níž se lze seznámit na www.kulturnikrajina.cz

Závěr

Čtvrtý ročník konference byl oproti předchozím kratší, skromnější, tematicky konkrétnější. První ročníky měly denně více než šestnáct často jen velmi obecných příspěvků, rozdělených do množství za sebou jdoucích okruhů, téměř bez prostoru pro diskusi, která se odbyvala hlavně v kuloárech. Přes tato negativa bylo hlavním přínosem pochopení širší tematiky a profesí, které se krajinou z různých pohledů a úhlů zabývají. Další ročníky byly už poučenější – více příspěvků se objevilo jen ve sbornících a k prezentaci byly vybrány jen některé – aktuální nebo naopak velmi nadčasové. V tomto roce umožnila přísnost výběru vejít se do jednoho dne. Od konference Tvář země – krajina domova nelze asi čekat úderná memoranda, ale spíše vzájemné sdílení problémů a možností dílčích či komplexnějších řešení. V tomto ohledu konference splnila očekávání a věřme, že za dva roky proběhne opět a úspěšně.

*Ing. Igor Kyselka, CSc.
Ústav územního rozvoje*